

Григорій Хоружий

Католицька церква перед викликами сучасності

Проаналізовано апостольську адгортацію «Радість євангелія» Папи Римського Франциска, презентація якої відбулася 26 листопада 2013 року. З документа «Радість Євангелія» стає зрозуміло, що Вселенський Архієрей бажає дати відчуття людині третього тисячоліття, що Церква завжди є поряд, особливо в найважчі життєві моменти, і що вона завжди піклується про найвище добро людини – про її спасіння.

Ключові слова: Папа Римський Франциск, апостольська адгортація «Радість євангелія», релігія, католицька церква, віруючі

У проголошеній 26 листопада 2013 року у Ватикані Апостольській адгортації «*Evangelii gaudium*» («Радість Євангелія»), що є підсумком минулорічного Синоду єпископів про нову євангелізацію, Папа Франциск представив своє бачення Католицької Церкви, яке він проголошує від моменту свого обрання на конклаві. У 288 пунктах документа він виклав євангелізаційну програму, своєрідний компендіум свого понтифікату та відповіді на виклики сучасного світу.

Свідченням цьому є також напоумлення «*Evangelii gaudium*» («Радість євангелія») Папи Римського Франциска, презентація якого відбулася 26 листопада 2013 р. Вселенський Архієрей вручив це напоумлення 36-ти представникам різних континентів світу 18-ти країн.

Метою цієї статті є проаналізувати апостольське повчання Папи Римського Франциска «Радість Євангелія», показати його значення для віруючих Вселенської католицької церкви у контексті викликів XXI століття.

Джерельною базою дослідження є документ «*Evangelii gaudium*» («Радість Євангелія») Папи Римського Франциска, який розміщений на офіційному сайті Папи Римського ¹.

У першому розділі цього документа «Місійне перетворення Церкви» Папа говорить про Церкву, яка «вирушає в дорогу», про її місію в сучасному світі. Другий розділ Апостольського напоумлення присвячений кризі суспільного зобов'язання. Тут йдеться про деякі виклики сучасного світу,

¹ «*Evangelii gaudium*» – // Режим доступу: http://www.vatican phone_en.htm

серед яких нове поклоніння грошам, нерівність, культурні виклики та інкультурація віри. Святіший Отець вказує і на труднощі та спокуси, які стоять перед душпастирями. Змістом третього розділу з назвою: «Звіщення Євангелія» є значення проповіді, приготування до проповідування та евангелізація. У четвертому розділі розглядаються питання суспільного виміру евангелізації, громадського та суспільного значення звіщення Євангелія, проблем бідних, спільного добра та суспільного миру, а також внесок суспільного діалогу у справу збереження миру. П'ятий розділ Апостольського напоумлення має назву: «Євангелізатори із Святим Духом», у якому йдеться про спонуки до відновлення місійного запалу.

В Апостольській адгортації звертається увага на прогрес багатьох сфер сучасного суспільства, що є свідченням поворотного пункту історії людства. Можна схвалювати кроки на шляху поліпшення добробуту людей, освіти та комунікацій. Людство живе в період знань та інформації, які привели до нових і часто невидимих видів влади. У той же час Папа зазначив, що ми стоїмо перед великою відповідальністю, оскільки нинішня ситуація, якщо ми не знайдемо правильних рішень, може викликати процеси втрати людського обліку, що потім буде дуже важко призупинити.

Епохальний прогрес, як вказується в Апостольській адгортації, відбувається в результаті значних кількісних і якісних, швидких кумулятивних змін у науці та технологіях і їх застосуванні (п. 52). Похвали заслуговують успіхи, що сприяють добробуту людей, зокрема, у сфері здоров'я, виховання і комунікацій. Утім, не можна забувати, що більшість чоловіків та жінок щодня живуть у стані невпевненості та її відповідних наслідків. Дедалі частіше проявляються неповага до людей, соціальна нерівність. Людям доводиться боротися за своє життя – більш-менш гідне. Зокрема, він згадував про більшість наших сучасників, які тільки виживають з дня на день з жахливими наслідками, (п.52) поширення численних захворювань, про страх та відчай людей навіть у так званих багатих країнах, насильство, зростаючу нерівність та втрату гідності.

Вселенський Архієрей вказав на гостру потребу реформування Церкви, щоб вона стала більш місійною, та змін у самому папстві, щоб воно більше відповідало значенню, якого йому хотів надати Ісус Христос та було адекватним викликам нової евангелізації. Він зазначив, зокрема, що у цьому не треба боятися ревізії звичаїв Церкви. Папа повторив, що хоче бачити Церкву «поранену і забруднену», яка виходить на вулиці, більше ніж Церкву, заклопотану своєю центральною роллю, яка замикається «в плутанині нав'язливих ідей і процедур». Святіший Отець заявив: мене не повинно шокувати, що Церква при цьому є моєю Матір'ю і я повинен

дивитись на її гріхи та недоліки, наче я дивлюсь на гріхи та недоліки власної матері. І коли я дивлюсь на неї, я згадую про всі добрі та прекрасні її досягнення, яких більше, ніж слабкостей та недоліків.

Серед пріоритетів Понтифік назвав «невідкладне оновлення Церкви» і «здорову децентралізацію» Церкви і додав, що єпископати можуть допомогти реалізації постулату більшої колегіальності. Обіцянку децентралізувати Церкву та надати більші права Конференціям висловлював ще Іван Павло II у своїй енцикліці «*Ut unum sint*» (1995) і просив про допомогу в пошуку «відповідної форми здійснення примату», яка щонайменше була би відкрита на нову ситуацію. Папа Франциск визнає, що папство і центральні структури Вселенської Церкви небагато просунулися в цьому напрямку.

У цьому сенсі II Ватиканський Собор вказував, що єпископські конференції можуть зробити плідний внесок у «конкретне здійснення відчуття колегіальності». Однак це побажання не було реалізовано повною мірою, зокрема й тому, що ще не набув достатньо виразної форми статут Конференцій єпископатів, який трактував би їх як суб'єктів з конкретною компетентністю. Утім, як показує досвід, надмірна централізація ускладнює життя Церкви та її місійний динамізм. При цьому Папа Франциск прагне знайти нові способи включення мирян у процес ухвалення рішень у Церкві, оскільки досі миряни з нього виключалися з огляду на «надмірний клерикалізм».

Слід нагадати, що реформа церковних структур нині обговорюється групою з вісьмох кардиналів, яку скликав Понтифік. Але вже надзвичайне зібрання Синоду єпископів 1985 р. висловилося за поглиблення юридичного і теологічного статусу єпископських конференцій. Нині він здебільшого стосується, згідно з Кодексом канонічного права, публікації катехизмів і видань Святого Письма місцевими мовами (попередньо затвердженими Апостольським Престолом).

Понтифік наголосив також, що Церква повинна бути з відчиненими дверима, щоб люди, які «перебувають у пошуках», не стикалися з «холодом». На його думку, обов'язковим є «душпастирське та місійне навернення». Святіший Отець закликав усіх охрещених до того, щоб вони з життєрадісністю та динамізмом несли іншим любов Ісуса. Ця «постійна місія», на думку Папи, має бути спрямована на те, щоб подолати в нинішньому світі велику загрозу «впадання в індивідуалістичний сум». Тому треба «відшукати першопочаткову свіжість Євангелія» і знайти «нові шляхи» та «креативні методи» його проголошення». В цьому контексті зміни мають зазнати навички, які не пов'язані з Євангелієм безпосередньо, а «закорінені в історії».

У папському документі також є чимало практичних порад для духовенства. Проповіді, - сказав Папа, - мають бути короткі й «позитивні», вони не повинні нагадувати реферат або лекцію. В них потрібно використовувати слова, які «розпалюють серця». Понтифік закликав у проповідях уникати «голоного моралізаторства та індоктринації». Папа Франциск підкреслив роль єпископів, які повинні забезпечувати місіонерську єдність у своїх діоцезіях, слідуючи ідеалу перших християнських громад. У своєму посланні Святіший Отець коротко торкнувся деяких аспектів дійсності, що стосуються динаміки місіонерського оновлення Церкви та життя і гідності Божого народу.

Серед викликів нашого часу Вселенський Архієрей вказав на «принципово несправедливу» економічну систему, в якій домінує «закон сильного» та «культура відкинення». Чинні економічні порядки та реалії він назвав новою, небаченою тиранією, тиранією ринку, «шанованого як бог». У сьогоdnішньому світі керують фінансові спекуляції, діють «розгалужена корупція» та «еґотичні податкові обмани». Виключені з такої економіки люди не знаходять використання своїх здібностей та професійних навичок і до них «ставляться як до сміття».

У цьому зв'язку Папа Франциск нагадав слова Івана Павла II про те, що Церква не може перебувати на узбіччі боротьби за справедливість. Навіть більше, для Церкви орієнтація на благо бідних, як зазначив Понтифік, є категорією більше теологічною, ніж соціологічною. При цьому він повторив свої пам'ятні слова, проголошені з перших днів понтифікату: я прошу про Церкву вбогу і для вбогих. Вони можуть нас багато чого навчити. Розуміння життя бідних має характеризувати і сучасну політику. «Я молюся до Господа, аби обдарував нас більшим числом політиків, які насправді матимуть у серці життя бідних», — зазначив Вселенський Архієрей у своєму Апостольському повчанні. Адже без радикального вирішення проблем бідності, не можна вирішити й проблем усього світу.

Папа вказав також на «глибоку культурну кризу» родини. Згадуючи про внесок подружжя у нинішнє суспільство, він наголосив, що «постмодерністський і глобалізований індивідуалізм» сучасності сприяє такому стилю життя, який деформує і «перекручує сімейні зв'язки». Найбеззахиснішими і найневиннішими є ненароджені діти, «яким нині хочуть відмовити у людській гідності». Стосовно абортів Понтифік застеріг, що не слід очікувати, ніби Церква змінить свою позицію в цьому питанні і буде вважати прогресом розв'язання цієї проблеми шляхом «винищення людського життя».

Церква усвідомлює проблеми захисту дітей від педофілії. Випадки зловживань з боку представників духовенства змусили Церкву сплатити сотні мільйонів доларів у формі компенсації по всьому світу. Ватикану довелось розслідувати різні повідомлення про порушення прав дітей. У грудні 2013 р., за розпорядженням Папи Римського, був створений спеціальний комітет для боротьби з цим явищем, який має консультувати Святішого Отця з питань захисту дітей і пастирського захисту жертв насильства. Йдеться про те, щоб Католицька церква взяла на озброєння політику нульової терпимості до всіх проявів педофілії. Сім'я стане предметом обговорення на надзвичайному засіданні Синоду єпископів в 2014 р. та засіданні в 2015 р., щоб знайти шляхи і форми душ пастирства щодо людської особистості та сім'ї.

Святіший Отець виражає сильну надію на перемогу добра і у сфері релігійної свободи. Він також засудив нападки на релігійну свободу і переслідування християн та «смирено попросив» ісламські країни гарантувати християнам релігійну свободу.

Водночас понтифік закликав звертати увагу на значні і швидкі культурні зміни, що виражають певні істини та новизну, і назвав уніфікацію культури викликом сучасності.

Понтифік закликає до захисту цінності людського життя, зокрема в умовах нинішньої економіки, коли маси населення не мають роботи, перспектив і не бачать виходу з такої ситуації, а людина розглядається як предмет споживання, «який можна використати і викинути». Отже, сьогодні йдеться не просто про експлуатацію і пригнічення, а про виключення з життя суспільства, про перетворення людей у «сміття, у відходи».

А втім, у цих умовах деякі люди продовжують захищати так звані «перехідні» теорії, які стверджують, що економічне зростання, підтримуване вільним ринком, буде неминуче сприяти справедливості у світі та усьому, що з нею пов'язано. Проте ця думка ніколи не знаходила підтвердження фактами і «виражає незрілу та наївну віру в добро з боку пануючої економічної сили», а також в розробки нинішньої економічної системи. Саме для того, щоб захищати сьогодні цей егоїстичний ідеал, розвивається «глобалізація байдужості». Все це робить людей нездатними співчувати, цікавитись бідами інших людей та турбуватись про них. Сучасна культура добробуту робить нас глухими. Однак, люди втрачають спокій, коли ринок пропонує їм щось таке, чого вони ще не придбали.

Одна з причин нинішньої ситуації полягає у відношенні до грошей, у нашому спокійному визнанні їх домінування над нами та нашими суспільствами. Фінансова криза може заставити забути, що біля її

першоджерел знаходиться глибока антропологічна криза: заперечення пріоритету особистості людини, оскільки ми створили нових ідолів. Отже, ми маємо нову безжалісну форму фетишизму грошей і диктатуру економіки без обличчя і без людської мети. Світова криза, що вразила фінанси та економіку, чітко виявила брак антропологічної орієнтації, що зводить людину до споживання.

В нинішніх умовах (п.56), коли доходи частини населення непомірно зростають, а рівень життя більшості дедалі дужче відстає від «щасливої меншості». Ця нерівність спричинена певною мірою поширенням ідеології, яка захищає абсолютну автономію ринків та фінансові спекуляції і оспорує право контролю держави, яка зобов'язана охороняти спільне благо. Така ситуація посилюється поширеною корупцією та егоїстичним уникненням оподаткування. За цих умов, коли цінується тільки те, що приносить користь, навколишній світ тощо виявляється беззахисним перед інтересами обожнюваного ринку.

Борги та інтереси накопичення ускладнюють реалізацію економічного потенціалу різних країн і унеможливають використання людьми своєї реальної купівельної спроможності. Крім цього, значного поширення набула корупція. Прагнення до влади і володіння різними благами не знає меж. Така система більше править, ніж служить і поглинає все, що стоїть на шляху отримання щораз більших прибутків. За цих умов етика розглядається з певною долею скептицизму, як контрпродуктивна, занадто гуманна, тому що вона має тільки опосередковане відношення до грошей та влади. А проте, етика сприймається як загроза, оскільки вона засуджує маніпуляції та деградацію особистості. Нарешті, етика вказує на Бога, який очікує зобов'язуючої відповіді, що знаходиться за межами категорій ринку. Для них, якщо їх розглядати абсолютно, Бога не можна контролювати і ним не можна маніпулювати і він навіть виглядає небезпечним, адже він закликає людей до повної самореалізації і незалежності від будь-якого виду пригноблення. Проте етика, особлива не ідеологізована, дозволяє створити соціальну рівновагу і більш людський суспільний порядок. Тому Понтифік висловлюється за фінансову реформу, яка б не ігнорувала етику і вимагала енергійної зміни основних настанов керівних політичних сил. Гроші (п.58), як наголошує Папа, повинні служити, а не правити. Вселенський Архієрей наголосив, що він любить усіх, як багатих, так і бідних, однак він має обов'язок нагадати, що багаті повинні допомагати бідним, і закликає до безкорисної солідарності та поверненню від економіки та фінансового життя до етики в інтересах людини.

Сьогодні можна чути з усіх боків заклики до більшої безпеки. Однак без подолання виключення людини з життя та соціальної нерівності у суспільстві не можна викоринити й насильство, у якому звинувачують бідні та найбідніші верстви населення. Проте саме відсутність рівності шансів є підґрунтям для виникнення різних форм агресії та війни (п.59).

Інтереси і механізми сучасної економіки сприяють підогріванню споживання, яке, однак, разом з соціальною нерівністю наносить подвійну соціальну шкоду (п.60). Таким чином соціальна нерівність рано чи пізно викликає насильство.

Святіший Отець говорить також про сучасні виклики культури, згадує про нападки на релігійну свободу та переслідування християн, поширення ненависті та насильства. Він говорить також про поширену релятивістську байдужість. У панівній культурі провідне місце здебільшого займає те, що є зовнішнім, безпосереднім (п.62), видимим, швидким, поверховим і тимчасовим. В багатьох країнах глобалізація разом з проникненням тенденцій з економічно розвинених, але етично слабких культур прискорила занепад їх культурного коріння.

Католицька віра багатьох народів стоїть нині перед викликом з боку поширення нових релігійних рухів, що є певною мірою результатом реакції людей на матеріалістичне, індивідуалістичне суспільство, орієнтоване на споживання, а з іншого боку, використання злиденного становища населення в різних країнах. Водночас процес секуляризації прагне обмежити віру і церкву сферою особистості.

Серед викликів у сфері культури Папа виокремлює сім'ю, яка переживає кризу, де особливо помітна ламкість соціальних зв'язків. Постмодерний і глобалізований індивідуалізм заохочує стиль життя, який послаблює розвиток і стабільність зв'язків між людьми і руйнує природу сімейних уз. Понтифік висловив необхідність негайної евангелізації культур і висловився за розвиток культури міста, яке позначено різними стилями життя. Водночас у великих людських мегаполісах виникають нові культури з різним використанням мов, символами, масовими комунікаціями тощо. Проте, не можна не помічати в житті міст і низку негативних явищ – наркотиків, торгівлі людьми, експлуатації меншин, різні форми корупції та кримінальності. В деяких випадках міське середовище перетворюється в атмосферу недовіри. Папа виявив стурбованість з приводу війн і насильства, а також індивідуалізму, який роз'єднує людей і налаштовує їх одних проти інших. В деяких країнах оживають конфлікти і розбіжності, які вважали вже подоланими.

Церква визнає внесок жінок у життя суспільства та їх законні права, спираючись на тверде переконання, що чоловіки та жінки мають однакову гідність. Папа висловив занепокоєність, що молоді люди часто не знаходять відповіді на свої проблеми, а дорослим не вистачає терпіння, щоб вислухати і зрозуміти їх турботи і вимоги, говорити з ними мовою, яку вони розуміють. Важливу роль у нашому житті відіграють старші люди, які збагачують наше життя пам'яттю і мудрістю.

Розмірковуючи про мир, Папа зазначив, це не просто відсутність війни, що забезпечується пануванням однієї частини суспільства над іншою. Він вважає фальшивим такий мир (п.218), що виправдовує певні структури суспільства і примушує мовчати бідних. Оскільки за таких умов багаті можуть спокійно й надалі дотримуватися свого стилю життя, тоді як інші вимушені добиватися поліпшення свого життя. Соціальні вимоги, що пов'язані з розподілом благ, правами людини та включенням бідних в соціальні процеси, не можуть замовчуватись під приводом забезпечення консенсусу чи поверхового миру для щасливої меншості. Людська гідність і спільне благо означають більше ніж добробут деяких, які не хочуть відмовлятися від своїх привілеїв. Отже, мир полягає не в мовчанні зброї, не просто в хиткій рівновазі сил. Мир (п.219) потрібно будувати день за днем з метою визначеного Богом порядку. В кожній нації (п.220) люди розвивають соціальні компоненти свого життя, діючи як відповідальні громадяни свого народу, а не як маса, яка дозволяє гнати себе пануючими силами. Папа закликає задуматися над відповідальним сприйняттям людьми свого громадянського обов'язку і участю в політичному житті, що означає також моральний обов'язок. Становлення народу він вважає тривалим процесом, в котрому повинно брати участь кожне нове покоління. Це завдання вимагає від людей інтеграції та готовності розкривати культуру зустрічей в багатосторонній гармонії.

Папа вказує, що формування народу в мирі, справедливості і братерстві здійснюється відповідно до принципів соціального вчення Церкви – людської гідності, спільного блага, субсидіарності та солідарності.

Отже, християнство – це не лише моральне вчення. Це також стосунки між особами. Моральні норми мають свій сенс лише у контексті особових стосунків людини з Ісусом Христом. Саме таку думку висловив Папа Франциск, подібні думки висловлювали його попередники – Бенедикт та Іван Павло II. Саме цю думку слід впроваджувати у життя. З документу

«Радість Євангелія» стає зрозуміло, що Вселенський Архієрей бажає дати відчуті людині третього тисячоліття, що Церква завжди є поряд, особливо в найважчі життєві моменти, і що вона, як добра та турботлива мати, завжди піклується про найвище добро людини – про її спасіння. Сама назва апостольського повчання «Радість Євангелія» виявляє його суть та значення.

Перспективами подальших розробок даної теми може бути аналіз соціальних аспектів апостольського повчання «Радість Євангелія».

SUMMARY

Grygorii Khoruzhyi

Catholic church facing challenges of contemporaneity

The apostolic adhortation «*Evangelii gaudium*» of Pope Francis, presented on 26 November, 2013, is analysed in the article. The main point of «*Evangelii gaudium*» is outlined: wish of Universal Bishop wanted to let the man of the third millennium to feel that the Church is always alongside, especially in the most difficult vital moments and that it always cares about the greatest good of human – about his or her salvation.

Keywords: Pope Francis, apostolic adhortation «*Evangelii gaudium*», religion, Catholic Church, believers